

УДК 159.947

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1-17>

ВПЛИВ ДІАЛОГІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА УСПІШНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЇ

Потоцька Ірина Сергіївна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри медичної психології та психіатрії
Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова
ORCID ID: 0000-0001-7723-9587
Scopus-Author ID: 57204062727

Рисинець Тетяна Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології
Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова
ORCID ID: 0000-0001-5962-3839
Scopus-Author ID: 57204071417

Лойко Людмила Святославівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент нормальної фізіології
Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова
ORCID ID: 0000-0001-5962-3839

Мазур Олена Вікторівна,

асистент кафедри медичної психології та психіатрії
Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова
ORCID ID: 0000-0002-3434-638X

Успішне освоєння матеріалу студентами закладу вищої освіти (ЗВО) та чинники, що тому сприяють, є однією з найактуальніших тем для дослідження сучасними науковцями. Одним із найважливіших чинників, що на це впливає, є діалогічні здібності викладача закладу вищої освіти. Найбільш ефективним методом оцінки даних якостей є метод експертних оцінок, коли саме студенти надають оцінки здібностям викладача, що дає об'єктивні результати. Дослідження проводилось серед студентів – медичних психологів і викладачів з різним стажем роботи Вінницького національного медичного університету імені М. Пирогова. За отриманими результатами на перших курсах навчання студенти більшою мірою акцентують увагу на комунікативних аспектах взаємодії викладачів і студентів. На середніх і старших курсах поступово акценти зміщуються в бік когнітивної й операційної складових частин професійної компетентності викладача та його мотивації щодо навчальної діяльності. Студенти всіх курсів і викладачі, незалежно від досвіду, відзначили спільні чинники, що впливають на успіх лекції. Щодо особистісних якостей лектора, то тут є розбіжність. Викладачі віддають перевагу загальнолюдським чинникам, як-от: «загальна ерудиція», «правильна мова» та «гумор», а у студентській вибірці домінують конкретні професійні якості: «уміння просто викласти складні речі», «уміння привернути увагу до предмета». Значуща відмінність досліджена між найважливішими особистісними якостями викладача, що впливають на успішне проведення заняття. Незмінним лишається домінування показника «досконале знання предмета» для всіх викладачів. «Мистецтво оратора» та «вміння просто викласти складні речі» у процесі здобуття педагогічного досвіду поступаються своїми позиціями таким якостям, як «гумор» і «загальна ерудиція». На нашу думку, це є свідченням того, що зі значним педагогічним досвідом більш професійні якості викладача стають менш значущими, а більша значущість надається саме загальнолюдським та інтелектуальним якостям.

Ключові слова: діалогічні здібності, викладач ЗВО, студенти – медичні психологи, професійні якості, особистісні якості.

Pototska Iryna, Rysynets Tetiana, Loiko iudmyla, Mazur Olena. The influence of the dialogical skills of the vocational teacher on the success of the lecture

Successful mastering of the material by students of a higher education institution and the factors contributing to it are one of the most relevant topics for research by modern scientists. One of the most important factors affecting this is the dialogic abilities of the teacher of higher education. The most effective method of evaluating these qualities is the method of expert evaluations, when it is the students who provide evaluations of the teacher's abilities, which gives the most objective results. The study was conducted among students of medical psychologists and teachers with different years of work at the VNMU. According to the obtained results, in the first courses of study, students pay more attention to the communicative aspects of interaction between teachers and students. In the middle and senior years, the emphasis gradually shifts towards the cognitive and operational components of the teacher's professional competence and his motivation regarding educational activities. Students of all courses and teachers, regardless of experience, noted common factors affecting the success of the lecture. As for the lecturer's personal qualities, there is a discrepancy here. Teachers prefer general human factors such as: "general erudition", "correct language" and "humor", while the student sample is dominated by specific professional qualities: "ability to explain complex things simply", "ability to draw attention to the subject". A significant difference was investigated between the most important personal qualities of the teacher that affect the successful conduct of the lesson. The dominance of "perfect knowledge of the subject" for all teachers remains unchanged. "The art of oratory" and "the ability to simply explain complex things" in the process of gaining pedagogical experience are inferior to such qualities as "humor" and "general erudition". In our opinion, this is evidence that with significant pedagogical experience, the more professional qualities of a teacher become less important, and more importance is given to general human and intellectual qualities.

Key words: dialogical abilities, teacher of institution of higher education, students of medical psychologists, professional qualities, personal qualities.

Вступ

Успішне освоєння матеріалу студентами закладу вищої освіти (далі – ЗВО) та чинники, що тому сприяють, є однією з найактуальніших тем для дослідження сучасними науковцями [2; 4; 5]. Одним із найважливіших чинників, що на це впливає, є діалогічні здібності викладача ЗВО. Найбільш ефективним методом оцінки даних якостей є метод експертних оцінок, коли саме студенти надають оцінки здібностям викладача, що дає об'єктивні результати.

Оцінка якості навчального заняття, семінарського, практичного, лабораторного, лекції – одна з найбільш складних проблем у педагогічній науці та практиці. Успішне її вирішення залежить від наявності та правильного використання чітких якісних і кількісних критеріїв для кожного виду навчального заняття. Рекомендуються такі основні критерії оцінки якості лекції [3]:

1. Зміст лекції: науковий рівень, відповідність новітнім досягненням науки та практики, наявність узагальнень, наукова переконливість, відображення дискусійних питань, порушення наукових проблем, відповідність змісту лекції програмі та навчальному плану, виховна роль.

2. Професійне спрямування: формування професійного світогляду студентів на лекції, розширення їхніх соціальних знань, виховання любові до обраної професії, тобто зв'язок викладеного матеріалу із професійними інтересами підготовки спеціаліста.

3. Методичний рівень: застосування прийомів і методів активізації пізнавальної діяльності студентів на лекції, наступність змісту лекції в матеріалі вивчених і наступних навчальних дисциплін, урахування вимог суміжних курсів.

4. Структура лекції: наявність в лекції вступу із чітким формулюванням теми та постановкою мети, логічна побудова (послідовність), взаємозв'язок окремих частин лекції, виділення кожного питання плану за послідовного викладання змісту лекції, наявність у лекції плану, списку літератури, вступ і підсумок, які дозволяють осмислити лекцію загалом, виділити її головну ідею та завдання для самостійної роботи.

5. Стиль лекції: якість, чіткість і доступність викладу думок; темп викладу матеріалу: доступний для конспектування; оптимальне використання наочних посібників, їх форма і сприйняття студентами, застосування технічних засобів навчання, контакт з аудиторією, раціональне поєднання усного викладу з використанням дошки.

6. Майстерність лектора: ступінь вільного володіння лекційним матеріалом, емоційність, культура мови, зовнішній вигляд, тактовне ставлення до студентів, стриманість у дискусіях і відповідях на питання студентів, уміння зняти напругу та втому в аудиторії.

Сукупність перелічених показників досить повно відображує якісну характеристику лекції.

Методи та дослідження

Мета нашого дослідження – описати та дослідити вплив діалогічних здібностей викладача ЗВО на успішність проведення лекції, порівняти значущість цих чинників серед студентів – медичних психологів і серед викладачів Вінницького національного медичного університету імені Миколи Пирогова (далі – ВНМУ).

Базою для проведення нашого дослідження став ВНМУ. Вибірка становить 56 студентів – медичних психологів 2–4-х курсів навчання та 18 викладачів ВНМУ (з них: 9 викладачів зі стажем викладацької діяльності до 10 років, 9 викладачів зі стажем викладання від 11 до 28 років).

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

1. Описати основні діалогічні здібності викладача, що впливають на успішність проведення лекційного заняття.

2. Виділити й описати основні критерії оцінки якості викладання у ЗВО.

3. Визначити спільне та відмінне між значущими та другорядними чинниками, що впливають на успіх лекції серед студентів – психологів і викладачів кафедри психології.

4. Дослідити відмінність між рівнем значущості окремих чинників залежно від стажу педагогічної діяльності.

Для проведення нашого дослідження ми використали анкету І.П. Дроздової [1], що повною мірою містить усі вищерозглянуті питання. Анкета складається із двох питань. До кожного питання надаються варіанти відповіді, які пропонується оцінити за значущістю (на перше місце – чинник, що, на думку респондента, найбільш впливає, на друге – чинник, який впливає, але менше за перший тощо). Анкета виглядає так:

АНКЕТА

«Що, на Вашу думку, визначає успіх лекції?»:

А. Практична цінність викладеного матеріалу.

Б. Чіткість, логічність викладення.

В. Інформація про нові сучасні досягнення в даній галузі знань.

Г. Ставлення студентів до предмета.

Ґ. Підготовленість аудиторії до даного курсу.

Д. Час лекції (час занять).

Е. Насиченість історичними даними.

«Які якості лектора визначають успіх лекції?»:

А. Здатність лектора дати максимальний обсяг інформації на лекції.

Б. Гумор.

В. Досконале знання предмета.

Г. Загальна ерудиція.

Ґ. Уміння просто викласти складні речі.

Д. Повага викладача до аудиторії.

Е. Мистецтво оратора, правильна красива мова.

Є. Невимушеність, уміння триматися.

З. Уміння привернути увагу студента до предмета, що викладається.

И. Охайний зовнішній вигляд і культурні манери лектора.

Результати. У результаті проведення анкетування ми отримали такі дані, представлені в таблиці 1:

У загальному вигляді отримані нами результати можна побачити в таблиці 3.

Таблиця 1

Рейтинг та відсоткове відбиття чинників, що впливають на успішність проведення лекційного заняття серед студентів – медичних психологів

відповідь	Що, на Вашу думку, визначає успіх лекції?	2 курс		3 курс		4 курс	
		ранг	у %	ранг	у %	ранг	у %
А	практична цінність викладеного матеріалу	2	73,63	2	74,58	2	81,35
Б	чіткість, логічність викладення	3	65,45	1	80,00	1	83,25
В	інформація про нові сучасні досягнення в даній галузі	4	56,36	5	52,08	4	62,55
Г	ставлення студентів до предмета	1	80,00	3	67,92	5	60,85
Г	підготовленість аудиторії до даного курсу	6	50,00	4	59,17	3	73,65
Д	час лекції	5	53,63	6	48,33	6	49,88
Е	насиченість історичними даними	7	40,91	7	37,92	7	39,65
відповідь	Які якості лектора визначають успіх лекції?	2 курс		3 курс		4 курс	
		ранг	у %	ранг	у %	ранг	у %
А	здатність лектора дати максимальний обсяг інформації	6	41,81	6,5	41,20	6	41,60
Б	гумор	7	37,27	4	50,40	5	50,40
В	досконале знання предмета	3	60,90	3	52,40	3	58,65
Г	загальна ерудиція	5	45,45	8	38,40	9	38,50
Д	уміння просто викласти складні речі	1	71,81	1	65,20	1	72,65
Е	повага викладача до аудиторії	4	49,09	5	48,80	4	49,65
Є	мистецтво оратора, правильна красива мова	8	31,81	6,5	41,20	7	41,20
Ж	невимушеність, уміння триматися	10	16,36	9	34,80	8	38,55
З	уміння привернути увагу студента до предмета	2	67,27	2	53,60	2	68,35
И	охайний зовнішній вигляд, культурні манери	9	28,18	10	26,80	10	29,35

Таблиця 2

Рейтинг і відсоткове відбиття чинників, що впливають на успішність проведення лекційного заняття серед викладачів кафедри психології

відповідь	Що, на Вашу думку, визначає успіх лекції?	викладачі з досвідом 0–10		викладачі з досвідом 11–28	
		ранг	у %	ранг	у %
А	практична цінність викладеного матеріалу	1	83,75	2	80,00
Б	чіткість, логічність викладення	2	80,00	1	82,50
В	інформація про нові сучасні досягнення в даній галузі	3	63,75	3	65,00
Г	ставлення студентів до предмета	4	56,25	5	52,50
Г	підготовленість аудиторії до даного курсу	6	48,75	4	55,00
Д	час лекції	5	64,55	6	47,50
Е	насиченість історичними даними	7	38,75	7	37,50
відповідь	Які якості лектора визначають успіх лекції?	викладачі		викладачі з досвідом	
		ранг	у %	ранг	у %
А	здатність лектора дати максимальний обсяг інформації	7	38,75	5,5	47,50
Б	гумор	4	47,50	3	62,50
В	досконале знання предмета	1	81,25	1	80,00
Г	загальна ерудиція	5	46,25	2	65,00
Д	уміння просто викласти складні речі	2	66,25	4	52,50
Е	повага викладача до аудиторії	8,5	28,75	9	20,00
Є	мистецтво оратора, правильна красива мова	3	48,75	5,5	47,50
Ж	невимушеність, уміння триматися	8,5	28,75	8	30,00
З	уміння привернути увагу студента до предмета	6	45,00	7	35,00
И	охайний зовнішній вигляд, культурні манери	10	18,75	10	10,00

Таблиця 3
Загальні результати дослідження значущості чинників, що впливають на успішне проведення лекційного заняття

Чинники, що впливають на успіх лекції:	Що, на Вашу думку, визначає успіх лекції?		Практична цінність викладеного матеріалу		Читкість, логічність викладеного матеріалу		Інформація про нові сучасні досягнення в даній галузі знань		Ставлення студентів до предмета		Підготовленість аудиторії до даного курсу		Час лекції (час заняття)		Насиченість історичними даними		Які якості лектора визначають успіх лекції?		Здатність дати максимальний обсяг інформації		Гумор		Досконале знання предмета		Загальна ерудиція		Уміння просто викласти складні речі		Повага викладача до аудиторії		Мистецтво оратора, правильна красива мова		Невимушеність, уміння триматися		Уміння повернути увагу до предмета, що викладається		Охайний зовнішній вигляд і кудлярські манери									
	А	Б	В	Г	Д	Е	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	А	Б	В	Г	Д	Е	Є	Ж	З	И	А	Б	В	Г	Д	Е	Є	Ж	З	И											
вибірка																																														
студенти 2-го курсу	2	3	4	6	5	7																																								
студенти 3-го курсу	2	1	5	4	6	7																																								
студенти 4-го курсу	2	1	4	3	6	7																																								
викладачі (0-10)	1	2	3	6	5	7																																								
викладачі (11-28)	2	1	3	4	6	7																																								
Разом:	9	8	19	23	28	35	рант, місце																																							

До чинників, що впливають на успішне проведення лекції студенти – медичні психологи та викладачі ВНМУ віднесли «практичну цінність викладеного матеріалу» та «чіткість, логічність викладення матеріалу». Тільки студенти 2-го курсу перше місце віддали «ставленню студентів до предмета». На нашу думку, це пов'язано з неналежною кількістю вивчення профільних дисциплін, що знижує мотивацію до вивчення загальних (непрофільних) предметів та формує особливе ставлення до предметів за обраною спеціальністю.

Чинником, що найменш впливає на ефективність лекційного заняття, усі опитані називають «насиченість історичними даними». Це є свідченням того, що різні теорії й історичні дані є складними як для вивчення студентів, так і для викладання у ЗВО. Історичні аспекти описують різні теорії того чи іншого психологічного явища, але не дають повного розуміння його структури й особливостей.

До малозначущих чинників викладачі з досвідом 11–28 відносять також «час проведення лекції», чого не спостерігається у викладачів з малим педагогічним стажем. Адже досвідчені викладачі можуть підібрати методи викладання, конструювати оригінальні та педагогічно доцільні прийоми та способи взаємодії зі студентською групою, незалежно від часу проведення лекції, з урахуванням таких чинників, як втома та виснаження, на четвертій та п'ятій парі, та неналежна включеність, на першій парі.

Більш значуща різниця спостерігається між думками про важливість якостей лектора, що впливають на успіх лекції, студентської молоді та викладацького складу.

Уся вибірка студентів, незалежно від курсу навчання, до найважливіших якостей лектора відносить такі: на першому місці – уміння просто викласти складні речі, на другому – уміння привернути увагу студента до предмета, на третьому – досконале знання предмета. А ось серед викладацького складу спостерігається різниця між найбільш значущими якостями лектора. Викладачі ЗВО з досвідом педагогічної діяльності до 10 років відзначили, що на першому місці за значущістю – «досконале знання предмета», на другому – «уміння просто викласти прості речі», на третьому – «мистецтво оратора, правильна красива мова». У викладачів з досвідом роботи від 10 років пріоритетними якостями стали інші: 1 – «досконале знання предмета», 2 – «загальна ерудиція», 3 – «гумор».

У процесі педагогічної діяльності з досвідом у викладачів формується майстерність лектора, яка характеризується вільним володінням лекційним матеріалом, умінням продуктивно поєднувати навчально-виховну та науково-дослідну діяльність, творчість і оригінальність (за змістом діяльності), що формує загальну ерудицію викладача. Ерудиція – це глибокі всебічні знання, широка обізнаність в якійсь галузі науки. Психолого-педагогічна ерудиція також є складовою частиною педагогічної культури викладача. Студенти ж старших курсів, навпаки, мають спрямованість на більш чітке, конкретне вивчення психічних якостей, властивостей, процесів, із практичним їх використанням і з пізнанням суті досліджуваного предмета. Саме тому, на нашу думку, така якість, як «загальна ерудиція», відноситься студентами до малозначущих.

Значущість такої особистісної якості, як «гумор», для «викладачів із досвідом» у нашому дослідженні збігається з результатами досліджень багатьох сучасних науковців [3].

Адже почуття гумору викладача допомагає знімати напругу під час лекційного заняття, приводити життєві реальні приклади, які б запам'яталися студентіві, дає можливість абстрагуватися від особистісних проблем під час занять, знайти спільну мову зі студентами, їх заохотити, формує оригінальну педагогічну майстерність викладача, допомагає більш адекватно реагувати на стиль життя студентів і на їхню поведінку. Якщо говорити про самого викладача ЗВО, то «гумор» запобігає появі в нього емоційного вигорання, характеризується стресозахисним потенціалом, використовується як ресурс психологічного подолання.

Повага до аудиторії розуміється не як зовнішні ритуальні правила стосунків з аудиторією (це похідне), а повага до її думок, інтересів, життєвого досвіду, людських якостей. Така повага

важлива і психологічно, і пізнавально для самого оратора. Вона є моральним фундаментом задоволеності та сенсу ораторської діяльності. І навпаки, виступи без поваги до аудиторії призводять до деградації особистості оратора.

У нашому випадку така якість викладача, як «повага до аудиторії», у списку середніх за значущістю серед студентської вибірки та на останніх місцях серед вибірки викладачів. Якби студенти дану якість ставили на перші, значущі місця, то це б могло свідчити про неналежну повагу до студентської аудиторії з боку викладацького складу. Але в даному разі це схоже на занижку оцінку цієї якості викладачами у зв'язку з наявністю поваги до аудиторії, яка сприймається як звичайна стала річ. Схоже, викладачам нашої вибірки притаманні комунікативність, емпатійність, чутливість до аудиторії, що формують шанобливе ставлення до студентської аудиторії.

Усією нашою вибіркою до списку малозначущих якостей лектора були віднесені такі якості, як «охайний зовнішній вигляд і культурні манери» та «невимушеність, вміння триматися». На нашу думку, недостатня оціненість цих якостей пов'язана з тим, що викладачі завжди мають охайний вигляд, культурно спілкуються зі студентами, професійні навички сформували невимушеність і вміння триматися перед аудиторією, що сприймається і ними і їхніми студентами як норма, що і формує таку думку про важливість цих якостей викладача. Хто, як не викладач ЗВО, має ефективно сформовану комунікацію та розуміння студентської аудиторії? Специфікою викладання предметів за спеціальністю медична психологія є високий рівень зацікавленості студентів під час викладання предмета, зацікавленості саме предметом викладання, що робить такі якості, як охайний вигляд викладача та його вміння триматися, другорядними.

Висновки

Нами були досліджені вчення різних науковців щодо визначення основних особистісних якостей педагога, що впливають на успішне проведення лекції. Для проведення дослідження було обрано десять із них: здатність дати максимальний обсяг інформації, гумор, досконале знання предмета, загальна ерудиція, вміння просто викласти прості речі, повага до аудиторії, мистецтво оратора, вміння невимушено триматися, вміння привернути увагу до предмета, охайний вигляд та культурні манери.

Вивчено якісні та кількісні критерії оцінки лекційного заняття. Було вирішено для нашого дослідження використати анкетування для розгляду чинників, що впливають на успіх лекції серед студентів – медичних психологів, серед викладачів ВНМУ, подальше порівняння цих результатів.

Загалом можна стверджувати, що на перших курсах навчання студенти більшою мірою акцентують увагу на комунікативних аспектах взаємодії викладачів і студентів. На середніх і старших курсах поступово акценти зміщуються в бік когнітивної й операційної складових частин професійної компетентності викладача та його мотивації щодо навчальної діяльності. Студенти всіх курсів та викладачі, незалежно від досвіду, відзначили спільні чинники, що впливають на успіх лекції. Щодо особистісних якостей лектора, то тут є розбіжність. Викладачі віддають перевагу загальнолюдським чинникам, як-от: «загальна ерудиція», «правильна мова» та «гумор», а у студентській вибірці домінують конкретні професійні якості: «вміння просто викласти складні речі», «вміння привернути увагу до предмета».

Значуща відмінність досліджена між найважливішими особистісними якостями викладача, що впливають на успішне проведення заняття. Незмінним лишається домінування якості «досконале знання предмета» для всіх викладачів. А ось «мистецтво оратора» та «вміння просто викласти складні речі» у процесі здобуття педагогічного досвіду поступаються своїми позиціями таким якостям, як «гумор» і «загальна ерудиція». На нашу думку, це є свідченням того, що зі значним педагогічним досвідом більш професійні якості викладача, у зв'язку з їх повним освоєнням, стають менш значущими, а більша значущість надається саме загальнолюдським та інтелектуальним якостям.

Література:

1. Дроздова І.П. Навчальний посібник із курсу «Методика викладання, педагогіка та психологія вищої освіти» для студентів-магістрів 5 курсу. Харків : ХНАМГ, 2008. 142 с.
2. Лісовий М.І. Структура і рівні сформованості професійного мовлення майбутніх медичних працівників. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія «Педагогіка». 2007. № 1. С. 11–16.
3. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022. 180 с.
4. Сучасні напрями вдосконалення педагогічної майстерності викладачів : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Чернігів, 27–28 квітня 2023 р. Чернігів : Академія ДПТС, 2023. 254 с.
5. Формування комунікативної компетентності особистості засобами мови / Н.Б. Хамська та ін. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2021. № 27. С. 96–103.